

INHOUD

- I. INHOUDSTAFEL**
- II. VERANTWOORDING**
- III. INLEIDING**
- IV. BESLUIT**
- V. SAMENVATTING**
- VI. DE AUTEURS**
- VII. RESOLUTIE SENAAT**

I. INHOUDSTAFEL

Verantwoording

Inleiding

Tijdslijn

I Augustus 1950

Een rookbom in het parlementaire halfroond

Leve de koning!

Vive la République!

De Koude Oorlog

Die ochtend na de eedaflegging

Lahaut wordt vermoord

Een communistisch symbool

II Een brutale aanslag

Een zomeravond in augustus

De eerste vaststellingen

Beoordeling

III De meanders van het gerechtelijke onderzoek

De eerste pistes van Louppe

Verbrugge, would-be spion

De anticommunistische aanslagen in Brussel

Tussen mythomanie en megalomanie: de moord op Lahaut volgens Emile Delcourt

Eldrie en de ontdekking van het Belgisch Anticommunistisch Blok

De complicaties van het gerechtelijke onderzoek

IV Archieven geven hun geheimen prijs

V Een man en een Netwerk in de schijnwerpers

André Moyen: zijn intrede in de wereld van de spionage

Athos of wat vooraf gaat aan het Netwerk

Van de ene oorlog naar de andere: het anticommunistisch Netwerk

De grote maatschappijen en de financiering van het Netwerk

De nauwe banden met de Belgische Militaire Veiligheid en de buitenlandse inlichtingendiensten

De gerechtelijke politie, een bevoorrechte bestemming van het Netwerk

Een brede kring van correspondenten

Het Netwerk in de spiegel van de Staatsveiligheid

VI De weg naar Seraing

De groep Septembre: speerpunt van het anticommunisme

Het BACB en zijn leider, Raf Van Os

François Goossens

Seraing, 18 augustus 1950

Onmiddellijke reactie van de regering op de moord

‘Activité du Réseau pendant le mois d’août 1950’

Een opeising en een verklikking?

VII Een onderzoek onder slecht gesternte

De campagne van de regering-Pholien tegen de communisten

Een web van leugens en bescherming

Besluit

Lijst van afkortingen

Verantwoording van de bronnen

Dankwoord

Noten

II. VERANTWOORDING

Wie heeft Lahaut vermoord? kent een lange voorgeschiedenis. Alles begon bij het boek dat Etienne Verhoeyen en ondergetekende in 1985 onder de titel *De moord op Lahaut. Het communisme als binnenlandse vijand* lieten verschijnen. Wij hadden dat onderzoek gevoerd uit onvrede met zogenaamde onthullingen in een tv-programma van journalist Maurice De Wilde over de dood van Lahaut. Het boek kreeg bij zijn verschijnen heel wat media-aandacht, maar in wetenschappelijke kringen werd er veeleer terughoudend op gereageerd. De moordaanslag werd gezien als een fait divers, met weinig betekenis voor de Belgische politieke of sociale geschiedenis. Toch stemde in december 2008, bijna een kwarteeuw later, de Belgische Senaat eenparig een resolutie ‘Betreffende de uitvoering van een wetenschappelijk onderzoek naar de moord op Julien Lahaut’.

In de loop van de 25 jaren die het verschijnen van het boek scheidden van de Senaatsresolutie verdween de zaak-Lahaut eigenlijk nooit helemaal uit de belangstelling. Zo werden de namen bekend van de leden van het moordcommando dat op 18 augustus 1950 naar Seraing trok. En in december 2007 getuigde een 88-jarige man uit Halle in een Canvas-reportage dat hij de fatale schoten had gelost. Dat alles leidde ertoe dat ook de politieke wereld de zaak niet langer wenste te negeren. Meerdere initiatieven kregen echter geen vervolg. Tot er in 2008 toch een meerderheid in de Senaat werd gevonden, niet om een parlementaire onderzoekscommissie op te starten, maar om een onderzoeksopdracht aan het federale Studiecentrum Oorlog en Maatschappij (CEGESOMA) toe te vertrouwen.

In de resolutie vroeg de Senaat het volgende:

‘1. Vraagt de Regering om het SOMA op te dragen om binnen twee jaar een wetenschappelijke studie uit te voeren naar de moord op Julien Lahaut.

Dit onderzoek heeft tot doel om op gedetailleerde wijze kennis te verschaffen over de feiten en hun context, ook al betreffen ze de periode vóór en na de eigenlijke aanslag.

2. Vraagt de Regering dat de opdracht aan het SOMA concreet zou behelzen:

- a. het verslag over het precieze verloop van de gebeurtenissen
- b. de precieze vaststelling van de rol van de personen die vandaag als dader bekend staan, alsook de rol van eventuele andere directe betrokkenen
- c. de opheldering van de vermoedens dat er naast deze “uitvoerders” ook sprake is van opdrachtgevers en beschermers
- d. de eventuele identificatie van deze personen, hun motieven en methodiek

e. de analyse van het gerechtelijke onderzoek en van de wijze waarop na het afsluiten ervan informatie over deze gebeurtenis in de openbaarheid is gekomen.

3. Vraagt de regering om met het oog op de uitvoering van deze wetenschappelijke studie aan het SOMA de benodigde middelen te verstrekken buiten de kredieten voorzien voor de onderzoeksprogramma's en -acties in de Federale Wetenschappelijke Instellingen.'

De uitvoering van die Senaatsresolutie, in het bijzonder de financiering van het onderzoek door de regering, verliep echter niet vlot. In het najaar van 2009, toen één jaar voorbij was, meldde de toenmalige federale minister van Wetenschapsbeleid Sabine Laruelle (MR) dat de budgettaire situatie daarvoor geen ruimte liet. In sommige zowel politieke als academische kringen werd er veeleer neerbuigend gedaan over het nut van een dergelijk aanvullend onderzoek. Een overheidsdienst kwam zelfs tussen bij toenmalig premier Letermé om te bewerkstelligen dat het onderzoek niet zou worden gefinancierd. In eerste instantie dus met enig succes. Maar dankzij een krediet van 150.000 euro ter beschikking gesteld door minister Jean-Marc Nollet (Ecolo), verantwoordelijk voor Wetenschapsbeleid in wat toen nog de Franse Gemeenschapsregering heette, kon in mei 2011 uiteindelijk toch met de eerste fase van het onderzoek worden gestart.

Professor Emmanuel Gerard van de KU Leuven, als historicus gespecialiseerd in de 20ste eeuwse politieke geschiedenis van België, werd door het CEGESOMA aangezocht om de leiding van dit project op zich te nemen. Hij was enkele jaren daarvoor, door zijn deelname aan de expertengroep Lumumba in het kader van de parlementaire onderzoekscommissie (2000-2001), vertrouwd geraakt met de periode van de Koude Oorlog en vooral met de kringen die ook in het Lahaut-dossier een actieve rol speelden. Om hem te ondersteunen werden twee ervaren historici aangeworven. Françoise Muller had net een proefschrift verdedigd aan de UCL over de geschiedenis van het Hof van Cassatie en Widukind De Ridder, doctor in de geschiedenis van de VUB, had zich gespecialiseerd in de contemporaine sociale geschiedenis.

Aan de financiële steun van minister Nollet werd nog 38.500 euro private sponsoring toegevoegd, bijeengebracht door Véronique De Keyser, die tot de verkiezingen van 25 mei 2014 Luiks Europarlementslid voor de PS was. Zo kon de eerste fase van het onderzoek in de zomer van 2012 worden afgerond. Ondertussen was in december 2011 de regering-Di Rupo aangetreden met Paul Magnette als federale minister van Wetenschapsbeleid. Hij besliste in juni 2012 om uiteindelijk toch in te gaan op de oorspronkelijke vraag van de Senaat en het nodige geld ter beschikking te stellen om de tweede fase van het onderzoek te kunnen aanvatten. Het CEGESOMA ontving uiteindelijk in het voorjaar van 2013 een extra 160.000 euro van zijn voogdijadministratie Belspo – het federale Wetenschapsbeleid – om het tweede onderzoekjaar aan te vatten en deze studie tot een goed einde te brengen.

Om het project te ondersteunen en kritisch te evalueren werd een begeleidingscomité samengesteld waarvan Marc Cools (UGent), Gita Deneckere (UGent), Luc De Vos (KMS),

Pieter Lagrou (ULB), Philippe Raxhon (ULg), Xavier Rousseaux (UCL) en Etienne Verhoeyen deel uitmaakten. Het comité kwam vijfmaal samen en adviseerde het onderzoeksteam over bepaalde specifieke onderdelen en bronnen die konden worden geraadpleegd. Niet onbelangrijk is ook te melden dat Emmanuel Gerard en ikzelf op 19 december 2013 werden ontvangen door het college van procureurs-generaal om verslag te doen over de stand van zaken in de Lahaut-enquête.

In het ‘Ten geleide’ bij de heruitgave van *De moord op Lahaut* in 2010 werd beargumenteerd dat tijdens de Koude Oorlog een verstrengeling van officiële en private inlichtingen- en actiediensten als een kanker had gewoekerd in de Belgische geschiedenis van de voorbije eeuw. De moord op de communistische partijvoorzitter in 1950 was in onze ogen daarvan slechts één exponent. Het dieper graven naar wat toen op de achtergrond van deze onverkwikkelijke zaak had gespeeld vonden wij belangrijk, als wetenschappers en als burgers. Het kon, in onze opvatting, bijdragen tot een proces van inzicht maar ook van loutering voor het democratisch deficit dat was gecreëerd in die periode van ons recente verleden. Daarom was en is deze studie belangrijk en zal ze uiteindelijk haar weg vinden naar alle handboeken over onze recente politieke geschiedenis.

Het stemt mij dus bijzonder gelukkig dat dit in meerdere opzichten delicate onderzoek tot een goed einde kon worden gebracht. Mijn dank gaat daarbij naar al degenen die hiervoor aan het CEGESOMA hun vertrouwen hebben geschonken, naar alle personen, ambtenaren en archivariissen die hebben bijgedragen tot het welslagen van deze enquête, naar de verantwoordelijken van DACOB, naar de ministers Magnette en Nollet, naar mevrouw Véronique De Keyser, naar de leden van het begeleidingscomité, naar het onderzoeksteam en in het bijzonder naar Emmanuel Gerard, die zich met nooit aflatende inzet heeft vastgebeten in deze studie.

Rudi Van Doorslaer

Directeur CEGESOMA

1 juni 2014

III. INLEIDING

In 1972 sloot de raadkamer van Luik het onderzoek naar de moord op Julien Lahaut af met een buitenvervolginstelling. Niet minder dan vier onderzoeksrechters op rij hadden zich sinds de beruchte aanslag in Seraing op 18 augustus 1950 met de zaak bezig gehouden, maar ze konden geen enkele verdachte voor de rechtbank brengen.

Julien Lahaut was 65 jaar oud en voorzitter van de Kommunistische Partij van België toen hij die bewuste dag in zijn woning werd neergeschoten. In het collectieve geheugen, dat geregeld wordt gevoed met filmbeelden uit 'de tijd van toen', is de aanslag gekoppeld aan het incident dat plaatsgreep tijdens de eedaflegging van Koninklijke Prins Boudewijn op 11 augustus 1950. Toen verstoorden de communistische parlementsleden – Lahaut op kop – de plechtigheid met de kreet 'Vive la République'. Voor velen is de moord dan ook verbonden met de koningskwestie, de politieke strijd over de terugkeer van Leopold III, die België in de zomer van 1950 aan de rand van een burgeroorlog bracht.

Waarom en door wie werd Lahaut vermoord? Waren de daders 'leopoldisten', die het verbale geweld van 11 augustus met fysiek geweld beantwoordden? Het was wachten tot 1985 vooraleer het eerste wetenschappelijke onderzoek naar de zaak werd gepubliceerd. In hun boek *De moord op Lahaut* besteedden de auteurs Rudi Van Doorslaer en Etienne Verhoeyen aandacht aan de koningskwestie, maar zij verlegden de accenten door hun onthullende analyse van de clandestiene anticommunistische inlichtingendiensten, die in de opkomende Koude Oorlog aan het werk waren. In de conclusie van hun werk bespraken en evalueerden zij de bestaande verklaringen voor de moord. Voor een spontane actie van de daders na de beruchte kreet in het Parlement vonden zij geen overtuigende elementen. De voorstelling dat het ging om een afrekening onder communisten – een gerucht dat onmiddellijk na de aanslag de ronde begon te doen – achtten ze volkomen ongegrond. Zij besteedden meer aandacht aan de hypothese dat de aanslag een onderdeel zou zijn van een door de Amerikaanse CIA georkestreerde actie, waarvan ook andere communistische leiders elders in de wereld het slachtoffer waren geworden. De voorkeur van de auteurs ging evenwel naar de hypothese dat de moord onderdeel zou zijn van een poging tot politieke destabilisering. De moord moest de zogenaamde nationale oplossing van de koningskwestie op de helling zetten en – na een verwachte opstand van de communisten als antwoord op de moord – een sterk regime op de been brengen, dat het hoofd zou kunnen bieden aan de verregaande democratische tendensen van de na-oorlog.

Die hypothesen vormden, dertig jaar later, het voor de hand liggende uitgangspunt van ons onderzoek. Wij konden profiteren van de onthullingen die na 1985 werden gedaan en tot de identificatie van minstens twee daders hadden geleid. Maar om vooruitgang te boeken in deze zaak moesten we vanzelfsprekend nieuwe elementen kunnen vinden. Om getuigen te horen was het wellicht te laat en bovendien werkten wij niet in het kader van een parlementaire onderzoekscommissie. Het valt trouwens te betwijfelen of mondelinge getuigenissen in deze zaak, meer dan zestig jaar na het gebeuren, van enig nut zouden zijn geweest. Het

parlementaire onderzoek naar de dood van Patrice Lumumba heeft aangetoond dat die verhoren weinig substantieels bijbrachten. Dus namen wij onze toevlucht tot geschreven bronnen. We zochten onuitgegeven materiaal in alle uithoeken van België en verdiepten ons in volumineuze en weinig geëxploreerde politionele en gerechtelijke archieven.

Dit boek brengt het resultaat van ons onderzoek. In het eerste hoofdstuk verkennen wij de politieke gebeurtenissen van augustus 1950. Veel daarvan is bekend, maar niet alles is wat het lijkt. In het tweede hoofdstuk staan wij stil bij de aanslag in Seraing. Wat vernemen wij van de getuigen? Vervolgens analyseren wij het jarenlange gerechtelijke onderzoek en gaan we dieper in op de meest relevante pistes daarin. Aan het einde van dit boek zal dan blijken dat de onderzoeksrechter soms dicht bij de daders was gekomen, maar zal ook duidelijk worden welke obstakels hij onmogelijk had kunnen overwinnen. Hoe onze eigen enquête uiteindelijk de eerste zinvolle sporen opleverde, leggen wij uit in het vierde hoofdstuk. Dat korte hoofdstuk over de stappen in ons onderzoek moet duidelijk maken waarom wij ons vervolgens toespitsen op het clandestiene anticommunistische netwerk van André Moyon. Hoofdstuk v brengt dat naoorlogse netwerk in kaart, maar blikt ook terug op de bezettingsperiode. Hoofdstuk vi zoomt in op de aanslag in Seraing. In het zevende en laatste hoofdstuk, ten slotte, bekijken we de politieke context na de moord. Het is een periode van verhoogde binnenlandse strijd tegen het communisme. Het conflict tussen Oost en West is met de Koreaanse oorlog op een kritiek punt gekomen. Die context plus de verwevenheid van het netwerk van de daders met officiële politiediensten, levert de verklaring waarom de moord nooit werd opgelost.

Wanneer wij in mei 2011 met het wetenschappelijke onderzoek naar de moord op Julien Lahaut van start gingen, was er geen enkele garantie op enig resultaat. Was het mogelijk om zo lang na de feiten nog voldoende relevante informatie te vinden? Een jarenlang gerechtelijk onderzoek had niets opgeleverd. Anno 2011 waren er geen belangrijke getuigen meer in leven. René Louppe, de Luikse onderzoeksrechter die gedurende tien jaar spuurwerk liet verrichten, overleed in 2005. André Moyon, de hoofdfiguur van het netwerk dat in dit boek wordt geanalyseerd, stierf in 2008. En was het niet gedurfd om te verwachten dat de geschreven bronnen, indien ze al bestonden, klare antwoorden zouden bieden op onze vragen? Over de Koude Oorlog en over de koningskwestie bestaat weliswaar een omvangrijke literatuur, maar van een onderzoek naar een politieke moord verwacht men meer dan het zoveelste met grove borstel geschilderd fresco van de naoorlogse jaren. Vragen naar de daders, en vooral naar hun motieven en opdrachtgevers, zouden meer vereisen dan vage of algemene antwoorden. Historici beschikken echter over een belangrijke troef. Zij kunnen op een systematische wijze informatie die ooit was verspreid, bundelen en in betekenisvolle samenhang plaatsen. Zo hebben wij de beperkingen van het gerechtelijke onderzoek kunnen overstijgen. En meer dan zestig jaar na de feiten begrijpen we niet alleen het proces dat tot de moord op Julien Lahaut heeft geleid, maar ook de mechanismen waarop het gerechtelijke onderzoek is spaak gelopen.

Emmanuel Gerard

Widukind De Ridder

Françoise Muller

IV. **BESLUIT**

In de zaak-Lahaut zijn er geen materiële aanwijzingen of rechtstreekse bekentenissen die naar de daders leiden. Toch mogen wij op basis van de samenhang van de informatie die sinds 1985 beschikbaar was en die verder uit dit onderzoek naar boven is gekomen, besluiten dat het anticommunistisch Netwerk van André Moyen verantwoordelijk is voor de aanslag van 18 augustus 1951. François Goossens, de verzekeringsagent uit Halle die bekend staat als een van de vier daders en leider van het commando, was een van zijn actieve leden. In dit boek hebben we de reikwijdte van dat clandestiene Netwerk blootgelegd. Ten dele althans, want het is onze overtuiging dat het over meer correspondenten en agenten beschikte dan we in de beschikbare archieven konden achterhalen.

Kennis van de daders vergemakkelijkt meteen het antwoord op de vraag naar de motieven. Dat de moord een afrekening onder communisten zou zijn geweest, om welke redenen dan ook, was al van in den beginne een weinig ernstig te nemen verklaring. Het is een verklaring die nota bene gretig door Moyen en zijn politieke vrienden de wereld werd ingestuurd. Onderzoeksrechter Louppe nam de moeite deze hypothese te onderzoeken, met het voorspelbare antwoord. Dat de moord een spontane vergelding zou zijn geweest voor het incident dat de communisten hadden veroorzaakt bij de eedaflegging van Boudewijn op 11 augustus 1950 – een verband dat onmiddellijk door vele Belgen werd gelegd en door de KPB werd gekoesterd – was altijd al een povere verklaring, en lijkt dat nog meer, nu we het milieu van de daders kennen.

Dat de aanslag een poging was om de ‘nationale’ consensus rond Boudewijn te breken en Leopold III terug op de troon te brengen, is een verklaring die niet onverenigbaar is met het milieu van de daders. In de door ons geconsulteerde bronnen krijgt ze echter geen ondersteuning. Zo’n plan zou op zijn minst de instemming van de koning of zijn entourage moeten gehad hebben en er zijn geen aanwijzingen dat zulk een groen licht bestond. Vanzelfsprekend hoopten de meest radicale koningsgezinden dat Leopold III niet zou abdiceren. Maar in de omgeving van de koning wijst niets in die richting. Integendeel, Leopold III zit er verslagen bij en de jonge Boudewijn verdoet zijn tijd met familieruzies. Betekenisvol is ook dat de twee ‘sterke mannen’ die in zo’n scenario een rol hadden kunnen spelen, Albert De Vleeschauwer en Paul Van Zeeland, na ‘de nacht van Laken’ maanden lang geen contact meer zullen hebben met koning Leopold. De beslissing van de koning om al in juli 1951 de troon definitief op te geven zegt verder genoeg.

Niet de koningskwestie, maar de Koude Oorlog is het kader waarin de moord op Lahaut moet geplaatst worden. Zeker, er was een nauwe binding tussen beide vraagstukken en de voorstanders van de terugkeer van de koning waren ook fervente anticommunisten. De militanten van Eldrie zwoeren het in hun gelofte: ‘Ik zweer trouw aan onze enigste en opperste Leider, Zijne Majesteit Koning Leopold de Derde. Ik zweer al mijn krachten te zullen inspannen om Hem terug aan zijn volk te schenken en hiervoor de strijd aan te binden tegen het communisme en degenen die onze Vorst de weg naar de Troon versperren.’ En Alice Cheramy van de Mouvement Léopold kon het niet duidelijker verwoorden: ‘De meest

solide dam tegen het communisme is onbetwistbaar de Koning'. In het optreden van het Netwerk was de koningskwestie echter secundair, niet meer dan een zaak die de 'drijverijen' van de communisten aantoonde.

Het Netwerk van André Moyon, in het leven geroepen en royaal gesubsidieerd door de grote maatschappijen, vond zijn oorsprong in de strijd tegen het communisme. Gouverneur Blaise van de Société Générale had het in 1944 al over een netwerk dat SEPES, de anticommunistische inlichtingendienst uit de tussenoorlogse periode, moest opvolgen. Baron Paul De Launoit, sterke man van de Brufina holding, steunde het initiatief via directeur Marcel De Roover. Het Netwerk van Moyon volgde de 'communistische dreiging' vanaf augustus 1945. De eerste opdrachten van Milpol in de streek van Dinant hadden uitsluitend betrekking op communisten. Op verzoek van Herman Robiliart, topman van de Union Minière, die door Moyon als zijn chef werd beschouwd, breidde het Netwerk zich uit tot Belgisch Congo: onder de toepasselijke naam Crocodile zou het een halt toeroepen aan de 'communistische subversie'. In 1948 was er in het BACB, de Antwerpse vertakking van het Netwerk, al sprake van een aanslag op Julien Lahaut op een kritiek moment voor het Westen. In februari 1948 vond immers in Tsjecho-Slowakije een communistische staatsgreep plaats. Het plan werd opgeborgen nadat gebleken was dat één van de leden van het BACB uit de biecht had geklapt. De verklikking had geen gevolgen, want de inspecteur die door de informant werd ingelicht behoorde zelf ook tot het Netwerk. De zaak werd begraven, het eerste bewijs van collusie tussen het Netwerk en officiële diensten.

Na het uitbreken van de oorlog in Korea, in juni 1950, was er een breed aanvoelen in het Westen dat de Koude Oorlog op een gevaarlijk punt was aanbeland en dat een derde wereldoorlog tot de reële mogelijkheden behoorde. In december 1950, nadat Chinese troepen zich openlijk aan de zijde van de Noord-Koreanen hadden geschaard, kondigde VS-president Truman de *state of emergency* af, en dat zegt toch iets over de ernst van de crisis. In zijn nieuwjaarsboodschap van 1951 wond de Belgische premier Pholien er geen doekjes om: 'De ongerustheid en de angst houden de wereld in hun greep (...) Onze voornaamste taak vandaag is de herbewapening samen met onze bondgenoten van het Pact van Brussel en het Atlantisch pact.' We voegen er meteen aan toe dat het bijzonder moeilijk is om de oorlogsdreiging juist in te schatten. Het is bekend dat alarm en paniek nuttige schermen zijn waarachter andere belangen gerealiseerd kunnen worden. Het zal wel niet zonder kennis van zaken zijn dat generaal Dwight Eisenhower, die in december 1950 tot de eerste geallieerde bevelhebber van de NAVO-troepen in Europa werd aangesteld, en in 1953 president van de VS zou worden, later, in zijn *Farewell address* van januari 1961, zou wijzen op het gevaar van het 'Militair-Industrieel Complex' in het bepalen van het beleid? Wat er ook van zij, de oorlogsdreiging werd in 1950 au sérieux genomen in NAVO-kringen en in België, getuige daarvan de intensieve voorbereidingen die werden getroffen in de schoot van het ministerieel comité van verdediging. Acht dagen na de moord op Lahaut sprak de minister van Buitenlandse Zaken ferme taal: 'De verdediging van het Westen moet opgezet worden tot elke prijs; enkel onder die voorwaarde kunnen we nog de catastrofe vermijden'. Tot elke prijs...

Maar wat zich op internationaal niveau voor velen als een onmiskenbaar gevaar aandienende, was het dat ook in België? Het was bon ton om de Belgische communisten af te schilderen als een vijfde colonne, als handlangers van de vijand, maar waren zij dat ook in werkelijkheid en vooral: waren zij voldoende sterk om een onmiddellijke en reële bedreiging te kunnen vormen? Wie de rapporten van André Moyon leest moet de indruk krijgen dat de communisten in België op het punt stonden en in elk geval de capaciteit hadden om een staatsgreep te plegen. Maar in een ontzuenderend rapport van de Amerikaanse inlichtingendienst CIA over het communisme in België in juli 1950 – een rapport dat we op ons verzoek konden inkijken onder de Freedom of Information Act – wordt de Kommunistische Partij van België afgeschilderd als een van de zwakste van Europa. Van zulk een partij kon toch geen echte dreiging uitgaan. Er was met andere woorden in de campagne van Moyon en het optreden van zijn Netwerk een uitvergroting van het ‘gevaar’. Dat gebeurde doelbewust en kaderde in een strategie van de spanning, die de regering onder druk zette om maatregelen te nemen. Het buiten de wet stellen van de communisten was net iets te hoog gegrepen: premier Pholien durfde niet verder gaan dan maatregelen tegen communistische ambtenaren.

Waarom Julien Lahaut? Volksvertegenwoordiger Lahaut was niet de belangrijkste *decision maker* in de Kommunistische Partij van België na 1945. In de top van de partij werd hij zelfs wat meewarig bekeken. Hij was te weinig orthodox, en te emotioneel. Maar Lahaut was wel de meest populaire communistische figuur. Voor de rechtse verzetslieden van het Netwerk was hij een gehate figuur wegens zijn rol in het eerste jaar van de Duitse bezetting. Nog op 6 augustus 1950 wordt Lahaut rechtstreeks aangevallen in het weekblad *Septembre* door niemand minder dan André Moyon, alias Cincinnatus. Bovendien was hij een te vrezende stakingsleider, een volksmenner in de regio van Luik, een van de zwaartepunten van de Belgische zware industrie op een ogenblik dat de herbewapening geen vertraging duldde. Met Lahaut verloor de Kommunistische Partij een van haar belangrijkste wapens.

Was het Netwerk van Moyon een *stay behind*-netwerk? Wat daarvan te denken? In de door ons geraadpleegde bronnen duikt de idee voor het eerst op in het voorjaar van 1948, na de coup van Praag. Commissaris Carpin van de Staatsveiligheid gaat dan aankloppen bij Alice Cheramy, het brein achter de Mouvement Léopold, dat nog steeds over een clandestien inlichtingennet beschikt. De Amerikanen bereiden zich voor op elke eventualiteit, aldus Carpin. Hij vraagt haar of ze bereid is haar beweging als *stay behind*-netwerk te organiseren. In een gesprek met directeur Woot de Trixhe van de Staatsveiligheid zegt Cheramy toe, ze wil met de Amerikanen samenwerken op voorwaarde dat ze autonoom blijven. Het vervolg is ons niet bekend. Omstreeks die tijd vinden op een hoger niveau besprekingen plaats tussen de Belgische, Britse en Amerikaanse regering, de zogenaamde Tripartite Meeting Belgium. Er zijn geen aanwijzingen dat André Moyon daar iets mee maken heeft, hoewel zijn Netwerk na 1948 evolueert naar een *stay behind*. Het Netwerk van Moyon beschikte over wapens en zenders, en dat zegt genoeg. Drie dagen voor de moord op Lahaut, op 15 augustus 1950, schrijft Moyon een uitvoerig rapport over de mogelijkheden van clandestiene actie in bezet gebied. Pas einde 1951 neemt de regering-Pholien maatregelen om de officiële *stay behind*-activiteiten te coördineren, in de eerste plaats door samenwerking tussen de Staatsveiligheid

en de Militaire Veiligheid. Generaal Mampuy, na zijn vertrek als hoofd van de Militaire Veiligheid, speelt daarin een niet nader opgehelderde rol. Of het private Netwerk van Moyon – via Mampuy – daarin een plaats heeft gekregen, weten we niet. Maar ook zonder een officiële connectie kon het zijn rol spelen. In elk geval waren er twee gepensioneerde generaals bij betrokken. Waren die alleen nodig om bedrijfsbewaking te organiseren?

Voor Moyon was het neerschieten van Lahaut een oorlogsdaad: we zijn in oorlog met de Sovjet-Unie en de moord op Lahaut, dat is de ‘executie’ van een ‘verrader’. Moyon maakte graag de vergelijking met de Tweede Wereldoorlog, ook al liep die vergelijking behoorlijk mank. De aanslag was in elk geval moeilijk denkbaar zonder het tijdsgewricht van de oorlog. Talrijke verzetslieden hadden moeite met de terugkeer naar de normaliteit. Sommige leden van het Netwerk, oudgedienden van Service 8 en Athos, waren betrokken geweest bij executies, of was het moord? Er circuleerden veel wapens. De repressie hield de wonden van oorlog open en het onderzoek van de aanvragen voor nationale erkenning hield de herinnering levendig. De Tweede Wereldoorlog lag nog vers in het geheugen. Het Belgisch leger werd pas op 15 juni 1949 op vredesvoet geplaatst. Enkele dagen voor de moord op Lahaut, op 9 augustus 1950, werd Philipp Schmitt, de Duitse commandant van het kamp Breendonk, geëxecuteerd. Hij was de laatste in de rij. De ‘executie van Lahaut’ verliep volgens de beproefde methoden van de Inlichtingen- en Actiediensten uit de bezetting. Methoden die André Moyon, alias Kapitein Freddy, in een tweetal autobiografische boekjes had toegelicht. Zowel wat betreft de rekrutering van agenten als de modus operandi waren de parallellen opvallend. De uitvoerders kwamen van ver – Halle – een afstand die hen toeliet om ongemaskerd toe te slaan. Ze verplaatsten zich in een wagen met valse nummerplaten wat het opsporen van de wagen bijzonder moeilijk maakte. Eenmaal ter plaatse werden de taken verdeeld: de enen stonden op wacht, de anderen voerden hun moorddadig plan uit. Eenmaal de misdaad gepleegd, moesten ze enkel nog verdwijnen en gebruik maken van de verwarring en het feit dat de getuigen met verstomming geslagen waren. En zoals tijdens de bezetting werd de actie toegedekt door sommige autoriteiten.

Het neerschieten van Lahaut was voor Moyon ook een daad van patriottisme. ‘Patriottisme’ is een term die in zijn rapporten meermaals voorkomt. De term is doordrongen van een verzetsmystiek die teruggaat naar de Tweede Wereldoorlog en heeft ook een welbepaalde betekenis. In het vaderland van Moyon pasten geen communisten. Het was een patriottisme dat nog sterk aanleunde bij het oude Belgisch-nationalisme, het was een patriottisme dat per definitie de communisten, zoals ook de Vlaams-nationalisten, als vijanden moest beschouwen.

Is er opdracht gegeven tot de moord? Hebben de ‘chefs’ van Moyon hem opgedragen om tot de actie over te gaan? Hebben ze impliciet of expliciet een plan van Moyon goedgekeurd? Of handelde Moyon op eigen houtje? We weten het niet. Het lijkt onwaarschijnlijk dat ooit een geschreven document zal worden gevonden, dat met zoveel woorden een bevel of opdracht bevat. Maar is de vraag naar de opdrachtgevers nog relevant, wanneer we de draagwijdte van het Netwerk in ogenschouw nemen en de bescherming die het van hogerhand genoot? De grote maatschappijen hebben hun financiering niet stopgezet na de aanslag van 18 augustus en niemand heeft Moyon bij de justitie verklikt. Herman Robiliart, de sterke man van de Union

Minière, heeft het maandrapport van augustus 1950 ontvangen en er wijselijk de passage over de 'executie van Lahaut' afgescheurd. Een ernstige vorm van schuldig verzuim was er vooral bij een man als De Vleeschauwer, die tot enkele weken voor de ontvangst van dat rapport minister van Binnenlandse Zaken was, bevoegd voor de ordehandhaving. Men kan zich overigens moeilijk indenken dat deze en andere personen, die het werk van Moyon kenden en steunden, niet aan hem zullen gedacht hebben als de aanstichter van de aanslag. Zoals de Brusselse commissaris van de gerechtelijke politie Roger Fretin, die na de aanslag op Stern in augustus 1951 onmiddellijk aan Moyon denkt: 'Ce serait un coup de M.' Ah, deze geheimzinnigheid rond de letter M! Hij staat in groot karakter en rode inkt op de brieven van commissaris-generaal Firmin Franssen aan de Antwerpse hoofdcommissaris van de gerechtelijke politie om er zijn collega discreet attent op te maken dat de bijlage een rapport van Moyon is. Het is die stilzwijgende medeplichtigheid die ons bij de zogenaamde synarchie brengt.

'Synarchie', het is de meest opvallende uitdrukking in het maandrapport van augustus 1950, gezien het ongewone karakter ervan en de complottheorie die ze veronderstelt. Het gaat waarschijnlijk niet om een synarchie in de 'organieke' zin van het woord, maar om een soort 'spirituele' verbondenheid, een gemeenschappelijke manier van denken en handelen. Mensen en organisaties met gedeelde belangen en die een gemeenschappelijke ideologie delen. Of het nu gaat om financiers die baat hebben bij het voortbestaan van de liberale staat of om mensen als De Vleeschauwer die niet willen zwichten voor de 'druk van de straat'. Ordehandhavers zoals de militaire veiligheid of de gerechtelijke politie delen eveneens deze conservatieve waarden. Het is duidelijk dat de leden van de officiële diensten niet noodzakelijk lid waren van het Netwerk, maar hun stilzwijgen haalde toch de bovenhand. Dit leidde ertoe dat de gerechtelijke politie de onderzoeksrechter tegenwerkte.

Het anticommunisme was een breed gedragen verschijnsel en het kende vele gezichten. Maar anders dan katholieken, liberalen, en socialisten, die om uiteenlopende redenen het communisme bestreden, hadden de anticommunisten die in dit verhaal de hoofdrol spelen moeite met de naoorlogse democratie. De periode na 1945 werd gekenmerkt door een versnelde democratisering en vormde een breuk met de jaren voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog. De linkerkant was aan het bewind, niet alleen in België. De sociale zekerheid werd ingevoerd en legde het bedrijfsleven nieuwe lasten op, de vakbonden veroverden een prominente plaats in de cenakels van de macht. Bedrijfsleiders moesten een ondernemingsraad accepteren. Tegelijk werd het klassieke centrum van de macht, de monarchie, uitgehold door de aanslepende koningskwesie. De politieke partijen installeerden zich als de nieuwe voogden van de politieke besluitvorming. Dat is niet het België dat de anticommunisten in dit verhaal voor ogen hebben. Een deel van de gevestigde orde was van mening dat haar voorrechten in het gedrang kwamen. Een klein incident is symptomatisch voor deze opvatting. Baron de Launoit vond het nodig n.a.v. het Jubelcongres van de Katholieke Arbeidersjeugd van september 1950 zijn beklag te doen bij de pauselijke nuntius voor de weinig flatterende bewoordingen waarin de patroons in een spreekkoor werden voorgesteld. De groep die cirkelde rond het weekblad *Septembre* hoorde thuis binnen dit rechtse kader. Het is geen toeval dat dat blad zich in bedekte termen apologetisch uitliet over

de moord. Opvallend in het verhaal van Lahaut is de doorwerking van tegenstellingen uit de jaren dertig. Omdat men het verzet tegen nazi-Duitsland tijdens de Tweede Wereldoorlog al te gemakkelijk associeert met een links verzet, vergeet men dat belangrijke segmenten van de rechterzijde, die om patriottische motieven eveneens in het anti-Duitse verzet hebben gevochten, de oorlog hebben overleefd. Het Nationaal Legioen van advocaat Hoornaert blijft voortleven via de leden van zijn Jonge Gardes, Fernand Dirix, Gaston Jacquemin, Raf Van Os, met het anticommunisme als voornaamste drijfveer. Hetzelfde kan gezegd worden van figuren uit het Verdinaso, die Moyon eveneens frequenteerde.

De regering van Joseph Pholien probeerde in 1950 de klok terug te draaien. Zij maakte gebruik van de Koude Oorlog en van de homogene meerderheid om een reactionaire agenda op te zetten: beperking van het stakingsrecht, volmachten in tijden van internationale spanning, enzovoort. De plannen van minister van Binnenlandse Zaken Maurice Brasseur waren in dat verband sprekend genoeg. Camiel Huysmans liet niet na de repressieve draagwijdte van deze politiek te bekritisieren in de interpellatie over het beruchte Koninklijk Besluit van 5 februari 1951. Door interne verdeeldheid in de regeringsmeerderheid kwam er van deze aanpak ook weinig in huis.

Het Netwerk van Moyon lijkt af en toe op een kinderspel, de vrijetijdsbesteding van figuren die de oorlog niet achter zich kunnen laten. Maar het is geen onschuldig kinderspel. Lahaut is vermoord. En dat was geen geïsoleerd incident. De anticommunistische acties van maart 1951 en de overval op Stern tonen dat er een patroon in zit. Voor moord, gewapende overval en bomaanslagen bestaat vandaag een woord: terreur. Bovendien ondergraaft de samenwerking van de private inlichtingendienst van Moyon met officiële politiediensten in België en daarbuiten de rechtstaat. Door de gerechtelijke politie werden op basis van Moyons informatie honderden fiches aangelegd van figuren, die daar niet het minste vermoeden van hadden. Van enige 'democratische' controle op deze activiteiten was geen sprake. Mevrouw De Moor maakte zich in 1961 druk tegenover Jacques Pirenne, de secretaris van Leopold III, dat onderzoeksrechter Moreau door zijn grote ijver de 'geheimen' van de leopoldisten kon achterhalen. Het omgekeerde was al langer een feit, zonder gerechtelijke dekking en enige vorm van tegenspraak.

Is het gerecht ziende blind geweest? Heeft niemand in Luik gedacht aan Moyon als mogelijke aanstichter van de moord? Wij weten vandaag meer dan de onderzoeksrechter over de achtergrond van de figuren die voor hem hebben gedefileerd. Relevante informatie lag verspreid over verschillende politie- en inlichtingendiensten. Bovendien was het gerechtelijk onderzoek tot mislukken gedoemd door de nauwe band tussen André Moyon en sommige officieren van de gerechtelijke politie. Het is een van de belangrijke bevindingen van dit onderzoek. Had het gerecht de moord kunnen oplossen? De wil was er, althans bij de onderzoeksrechters. Maar zij botsten op de fragmentatie van de informatie, en op de onwil van diverse medewerkers van de gerechtelijke politie.

Het Netwerk van André Moyon is ongeschonden de episode van de moord op Lahaut doorgekomen. Is dat private inlichtingen- en actienetwerk, dat niet terugschrikte voor terreur

en zich gedekt wist door belangrijke vertegenwoordigers van de publieke veiligheidsdiensten, in rook opgegaan? Of heeft het later nog activiteiten ontwikkeld? Het antwoord kennen wij niet, maar de vraag moet zeker gesteld worden.

Wanneer in 1973 de sensationele maar onwaarschijnlijke plannen van de extreemrechtse NEM-clubs op een staatsgreep in de pers werden uitgesmeerd en een zekere Raf van Os even in de schijnwerpers kwam, ging er bij de plichtsbewuste Antwerpse commissaris Van der Linden een knipperlicht branden. Hij diepte het hele dossier-Lahaut op en stelde een memorandum op over de figuur van Van Os en zijn entourage. 'Hieruit zal op klare wijze blijken, schrijft hij aan de procureur, dat die NEM-clubs en vooral de Antwerpse secretaris Van Os lang niet zo onschuldig of te verwaarlozen zijn als wel wordt aangenomen.' De poging tot staatsgreep mocht dan al uit de lucht gegrepen zijn, voor Van der Linden was er wel degelijk een sluimerend probleem. Met Shakespeare had hij kunnen zeggen: 'Something is rotten in the State of Denmark'.

V. SAMENVATTING

Wie heeft Lahaut vermoord?
De geheime Koude Oorlog in België

Emmanuel Gerard (ed.), Widukind De Ridder en Françoise Muller

Op 11 augustus 1950 maakt de eedaflegging van Koninklijke prins Boudewijn een einde aan een toestand van bijna burgeroorlog in België. De terugkeer uit ballingschap van Leopold III heeft het land aan de rand van de afgrond gebracht. De plechtige zitting wordt verstoord door de communisten met de beruchte kreet “*Vive la république*”. Een week later moet Julien Lahaut, de communistische partijvoorzitter, het aan de voordeur van zijn woning in Seraing met de dood bekopen.

De belangrijkste politieke moord ooit in de Belgische geschiedenis gepleegd wordt nooit opgehelderd. Daarom opent *Wie heeft Lahaut vermoord?* met een minutieuze analyse van het lange en bewogen gerechtelijke onderzoek. In 1961 zijn de speurders ervan overtuigd op de goede weg te zitten. Ze hebben het bestaan ontdekt van het Belgisch Anticommunistisch Blok, een obscure Antwerpse groep die in 1948 al een aanslag op Lahaut heeft gepland. Maar ook dat onderzoek leidt uiteindelijk niet tot een doorbraak. De speurders blijven achter met een duidelijk onbehagen en dat zal bij de lezer niet anders zijn.

Maar hoe en waar vijftig jaar na de feiten nog nieuwe sporen vinden? Dit boek volgt de spannende zoektocht van de auteurs, van het ene archief naar het andere, in alle uithoeken van het land. En zo botsen ze op de spreekwoordelijke speld in de hooiberg. Een “vergeten” document in de papieren van oud-minister Albert De Vleeschauwer leidt hen naar André Moyon en zijn ondergrondse netwerk.

Wie heeft Lahaut vermoord? bijt zich vast in de levensloop van Moyon en van zijn opdrachtgevers en medestanders. Het volgt zijn verzetsactiviteiten onder de Duitse bezetting en de uitbouw van zijn clandestiene netwerk na de bevrijding, overtuigd als hij is dat een nieuwe oorlog met de Sovjet-Unie voor de deur staat. Nooit eerder onderzochte archieven onthullen zijn nauwe banden met officiële gerechtelijke diensten. Maar ook de steun die hij geniet van de hoogste financiële en industriële kringen die beducht zijn voor sociale verandering. De cirkel is rond wanneer blijkt dat ook het Belgisch Anticommunistisch Blok deel uitmaakt van Moyons netwerk.

In 1950 zet de oorlog in Korea de spanningen op scherp. Het republikeins incident van 11 augustus vormt een welgekomen aanleiding voor actie. Op 18 augustus wordt de meest populaire communistische leider in België uit de weg geruimd door een groep uit Halle...die deel uitmaakt van het netwerk.

De moord op Lahaut zal nooit worden opgelost. Inderdaad, de verwevenheid tussen private inlichtingendiensten met een extreem-rechtse achtergrond en officiële politiediensten verhindert dat. Niet bepaald een aangename vaststelling voor een democratische rechtsstaat.

VI. DE AUTEURS

Emmanuel Gerard is historicus en gewoon hoogleraar aan de KU Leuven. Hij is voorzitter van KADOC en was van 2003 tot 2010 decaan van de Faculteit Sociale Wetenschappen. Zijn onderwijsopdracht omvat de hedendaagse geschiedenis en o.a. “Politieke geschiedenis van België”. Hij publiceerde over het interbellum, de relatie religie-maatschappij, parlementaire geschiedenis, de monarchie en de dekolonisatie van Congo. Hij was als expert betrokken bij het parlementair onderzoek naar de moord op Patrice Lumumba in de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers (2000-2002). Sinds 15 mei 2011 leidde hij het onderzoeksproject op de moord van Julien Lahaut in het kader van een samenwerkingsovereenkomst tussen SOMA en K.U.Leuven.

Françoise Muller studeerde hedendaagse geschiedenis aan de *Université libre de Bruxelles*. Daarop maakte zij aan de *Université catholique de Louvain* een proefschrift over de geschiedenis van het Hof van Cassatie. Haar doctoraat werd bekroond door de *Académie royale de Belgique*. Zij is eveneens bachelor in de rechten en kandidaat in de politieke wetenschappen aan de *Facultés universitaires Saint-Louis*. Op 15 mei 2011 startte ze op het CEGESOMA, waar ze het team verwoegde dat de moord op Julien Lahaut heeft onderzocht.

Widukind De Ridder is doctor in de geschiedenis (VUB). Vanaf mei 2011 was hij verbonden aan het CEGESOMA in het kader van een onderzoeksproject over de moord van Julien Lahaut o.l.v. Emmanuel Gerard (KUL). Zijn onderzoeksdomeinen zijn de geschiedenis van arbeidsorganisatie en arbeidsverhoudingen (19de en 20ste eeuw), het Belgische communisme en de geschiedenis van maatschappijkritische theorievorming (Karl Marx, Max Stirner, Bruno Bauer).

VII. RESOLUTIE SENAAT